

References

1. Susorov, S. V. (1994). *Agricultural-farming problem in programs and practical activity of national parties in 1902-1907. (On Ukrainian materials) (Author's abstract of dissertation.... Candidate of History). Dnipropetrovsk (in Ukr.)*
2. Susorov, S. V. (2008). *SRP and Ukrainian peasantry at the beginning of the 20th century: to the problem of interperception. Naddniprojanska Ukraïna: istorychni procesy, podiiS, postati (Naddniprojanska Ukraine: historical processes, events, people). Dnipropetrovsk: DSU publishing, 6, 181-187 (in Ukr.)*
3. Sitalova, N. O. (2009). *Activity of socialist-revolutionaries of the South Ukraine before and during the revolution of 1905-1907 (Author's abstract of dissertation.... Candidate of History). Dnipropetrovsk (in Ukr.)*
4. Fed'kov, O. M. (2004). *Socialist-revolutionaries' party and peasantry in Right-bank Ukraine in 1905. Naukovi praci Kam'janecS-PodilSskogo derzhavnogo universytetu: Istorychni nauky (Scientific works of Kam'yanets-Podil'sk State University: History). Kam'yanets-Podil'skyi: Otum, 13, 111-124 (in Ukr.)*
5. Khoptyar, A. Y. (2015). *Activity of socialist-revolutionaries in the South Ukraine in 1896-1907 (Author's abstract of dissertation.... Candidate of History). Kam'yanets-Podil'skyi (in Ukr.)*
6. *Political parties of Russia: history and present (2000). Moskva: ROSSPEN (in Russ.)*
7. *Socialist-revolutionaries' party. Documents and materials. 1900-1922 (1996): Vol.1.1900-1907. Moskva: ROSSPEN (in Russ.)*
8. *Socialist-revolutionaries' party. Documents and materials (2001): Vol. 2. June, 1907 – February, 1917. Moskva: ROSSPEN (in Russ.)*
9. Leonov, M. I. (1997). *Socialist-revolutionaries' party in 1905-1907. Moskva: ROSSPEN (in Russ.)*
10. *Socialist-revolutionaries' party. Documents and materials (2000): Vol. 3. Part 1. February-October, 1917. Moskva: ROSSPEN (in Russ.)*
11. Hildermaier, M. (1992). *Possibilities and borders of agrarian socialism in Russian revolution. Reforms or revolution? Russia in 1861-1917: Materials of international colloquium of historians. Sankt-Peterburg: Hauka, 145-159 (in Russ.)*
12. *Socialist-revolutionaries' party. Documents and materials (2000): Vol. 3. Part 2. October, 1917-1925. Moskva: ROSSPEN (in Russ.)*
13. Lenin, V. I. (1974). *Speech witness for tactic of Communist International of July, I. In Complete set of works (Vol. 44, pp. 21-31). Kyiv: Polityday Ukrainy (in Ukr.)*

N. A. Kovalyova

THE IDEA OF REVOLUTIONARY LAND SEIZURE IN SOCIALIST-REVOLUTIONARY PARTY'S PLANS AND THEIR CONDITION IN UKRAINE (THE BEGINNING OF THE XXth CENTURY – 1917)

Introduction. *The article embraces problems of Socialist-revolutionary Party's attitude to the idea of «agrarian revolution» and characteristics of party representations in Ukrainian provinces at the beginning of the XXth century (till 1917). The base of investigation sources consists of party's congresses and conferences minutes.*

Purpose. *The purpose of the research is to clarify the position of Socialist-revolutionary Party as for revolutionary land seizure and landowners' destiny.*

Results. *Socialist-revolutionary Party cells in Ukrainian provinces provided productive work in 1902 – 1907. After defeat of revolution in 1907 party's activity considerably slowed down. Socialist-revolutionary Party took protection of “working peasantry” interests as the main object of their*

functioning. That is the broadening of slogan by “Zemlya & Volya” (“Land and Liberty”).

The ways of solving the land problem were determined in party's program decided at the beginning of 1906. The only initiator of implementing agrarian terror (against landowners) was Geneva group of «agrarian terrorists». The majority of Socialist-revolutionary Party, in spite of popularity of the idea of revolutionary land seizure and immediate peasants' rising at the beginning of 1906, refused these drastic measures. Party position in 1906 – 1917 was identified by their refusal to pay land ransom, implacable attitude to landowners and appeal to abstain from agrarian terror. Branched system of SRP organizations operated in Ukraine, but the level of socialist mind among peasants was still low.

Originality. *Little-investigated aspects of Socialist-revolutionary Party's activity are considered: attitude to the idea of forced land disposal, opportunity of peasants' rising in spring, 1906, analysis of peasants' frames by Ukrainian party figures and problems in party activities.*

Conclusion. *Socialist-revolutionary Party, having proclaimed the idea of revolutionary land seizure and discussing it violently in 1906, did not go to realization of these intentions. Organizational weakness and absence of supervision when repressions became formal traits of the party activity before the revolution. But the members of the party felt peasants' attitudes and sharpness of the struggle correctly. But at the moment of realization of their theory in 1917 they did not recognize performance of “agrarian revolution” by peasants. One of the peculiarities of the party else is weak influence of Ukrainian figures and party seat grounds on taking decisions by central government. Working out party ideology and tactics is compared with other national Russian political parties.*

УДК 94(477) «19» – 058.232.6

Ю.С. Кононенко

кандидат юридичних наук, професор кафедри державно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

С.В. Корновенко

доктор історичних наук, професор, професор кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

СЕЛЯНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1902 – ? РР.

Статтю присвячено вивченню концепції селянської революції В. Данилова. Зокрема, проаналізовано критерії хронологічних меж та умотивованість хронології концепції селянської революції. Обґрунтовано, що верхньою хронологічною межею селянської революції є 1933 р. Голодомор став апогеєм у нищенні владою селянина-власника. На противагу останньому активно формувався тип селянина-колгоспника (радгоспника). Це був якісно інший, відмінний від попереднього селянин.

Ключові слова: *В. Данилов, селянська революція, селянин-власник, селянин-колгоспник.*

Постановка проблеми. *На початку 1990-х рр. В. Даниловим було розроблено концепцію стосовно селянської революції 1902 – 1922 рр. Її основні положення були оприлюднені Віктором Петровичем у листопаді 1991 р. у Колумбійському університеті, а 15 січня 1992 р. – на вченій раді Інституту російської історії РАН. Зміст ідей, запропонованих В. Даниловим, зводиться до ось чого. «Велика російська революція» (термін В. Данилова) за своєю сутністю була*

селянською, її упродовж 1902 – 1922 рр. здійснило селянство. Селянський рух початку ХХ ст. – глибинна основа всіх революційних трансформацій, що зазнала Росія у перші десятиріччя ХХ ст. Саме на тлі селянської революції розгорталися інші революції – соціальні, політичні, враховуючи більшовицьку в жовтні 1917 р. Селянська революція, за логікою автора проекту, – захисна реакція «селянської Росії» на об'єктивний, властивий усім розвиненим країнам процес первинного накопичення капіталів за рахунок зубожіння селянства, а у кінцевому результаті – його ліквідації під впливом промислової цивілізації. Головне гасло та мета революції – «земля та право вільно господарювати на ній».

Вибір нижньої хронологічної межі (1902 р.) автор проекту вмотивовував тим, що повстання селян Харківщини та Полтавщини 1902 р. були принципово відмінними від тих, що відбулися перед цим. Насамперед масштабами, цілями, поведінкою селян. Новим у них став радикалізм селянських настроїв, вимог. Це свідчило, що на історичній сцені з'явився новий селянин – селянин доби революції з революційними гаслами ліквідації поміщицького землеволодіння та приватної власності на землю. Вибір верхньої межі (1922 р.) В. Данилов обґрунтував тим, що у 1922 р. радянська влада поклала край селянському повстанству. Незважаючи на це, стверджує історик, селянська революція перемогла, оскільки у 1922 р. більшовики прийняли новий Земельний кодекс, в якому де-юре закріплювалася ліквідація поміщицької та приватної власності на землю, право селянина вільно господарювати на землі. Водночас така перемога – поразка, оскільки селянству не вдалося ствердити владу, яка б насправді відповідала його інтересам [1; 2]. У такий спосіб В. Данилов «Велику російську революцію» розуміє як селянську, як самодостатній феномен із властивими йому логікою і хронологією розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За двадцять п'ять років, що віддаляють сучасників від першого оприлюднення цієї концепції, в історіографії сформувався самодостатній науковий напрям – селянознавство. В його межах роботами українських та зарубіжних дослідників [предметніше дивись 3; 4] чітко виокремилася селянська революціологія. Чільне місце у ній належить і згаданій вище науковій концепції В. Данилова. Запропонований істориком науковий проект по-різному сприймається у професійних колах. Окремі принципові моменти потребують додаткового обговорення.

Мета. У статті автори ставлять за мету проаналізувати хронологічні межі селянської революції. Об'єкт вивчення – науковий проект В. Данилова «Селянська революція», предмет – хронологічні межі наукового проекту¹.

Виклад основного матеріалу. Вибір Віктором Петровичем нижньої хронологічної межі не викликає суттєвих заперечень. Активним історичним суб'єктом революційних подій у Харківській і Полтавській губерніях було якісно нове селянство. Саме поява якісно нового селянства дає підстави В. Данилову говорити про його якісно нові вчинки, гасла, мотиви, світогляд. За п'ятдесят пореформених

років під впливом модернізаційних процесів, що мали місце у Російській імперії, селянство трансформувалося, породивши якісно новий тип. У такий спосіб критерієм початку селянської революції є поява якісно нового селянина. Логічно, що цей критерій визначає й верхню хронологічну межу революції, так само, як і прийняття Земельного кодексу. Погоджуючись загалом із таким підходом відомого історика, застереження, принаймні для українських реальностей, викликає верхня хронологічна межа – 1922 р.

На наше переконання, про 1922 р. більшою мірою можна говорити як про завершення одного і початок іншого етапу селянської революції, принаймні, стосовно українських реалій. По-перше. Припинення на початку 1920-х рр. широкомасштабних бойових дій періоду Української революції не означало припинення протистояння між містом і селом, пролетаріатом і селянством, радянською владою і селянською суспільно-політичною активністю. Незважаючи на зменшення селянської суспільно-політичної активності у роки нової економічної політики, порівняно з періодом революції, що природно і закономірно, у 1920-х рр. з'явилися нові її форми. До другої половини 1920-х рр. не вщухав збройний опір селян радянській владі. Наприклад, селянство Холодноярської республіки, Поділля та інших частин України збройно протистояло радянізації [предметніше дивись, наприклад, 5 – 7]. Духовним підґрунтям селянської звитяги була українізація.

По-друге. Перехід до нової економічної політики не означав поразку комунізації українського суспільства загалом та українського селянства зокрема, не означав і її відстрочку, а свідчив про нові методи реалізації комунізму. Наскрізна ідея – побудова комунізму залишалася в силі. Однак у такий спосіб більшовики, за влучним спостереженням С. Кульчицького, створювали видимість народності своєї влади [8, 199]. Неп став тимчасовою, щоб не сказати Пірровою перемогою для селян, зважаючи на подальший перебіг аграрної історії УСРР. Для радянської влади – тимчасовою «передешкою», що дозволила сконцентрувати сили для рішучого наступу наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. на селянство. Неп – поступка суто економічного характеру. Про те, щоб наділити селян політичними правами і свободами абсолютно не йшлося. В селянській країні, якою була на той час Україна, гегемоном залишався значно менший за чисельністю прошарок суспільства – пролетаріат. Нефетищуючи нову економічну політику, об'єктивно поцінуючи її переваги перед політикою «військового комунізму», зауважимо, що за своїм змістом нова економічна політика була продовженням, хоча і прихованою, економічної війни влади проти селянства. Підтвердженням цієї нашої тези є те, що з'явилися нові/старі інструменти війни влади проти селян – податки, вибірковість соціальних пільг і гарантій, Голод 1921 – 1923 рр. [предметніше дивись 9]. Про це говорив і Л. Троцький. Він писав про 1921 р., про перехід до непу, що це «середняк заговорив до радянського уряду флотськими гарматами» [цитовано за 4, 118].

По-третє. Правове регулювання поземельних відносин, закладене у Земельному кодексі 1922 р. – не що інше, як сурогатне вирішення земельного питання. З одного боку, проголошувалася ліквідація інституту

¹ Авторам статті зазначена концепція є глибоко симпатичною, доповнення окремих її частин має за мету посилити науковий проект загалом.

приватної власності на землю, з іншого – земля переходила у державну власність. Тобто, право власності зберігалось. Селяни його позбавлялися, ставали лише користувачами. З усієї тріади майнових прав (володіти, розпоряджатися, користуватися) за селянами зберігалось лише право користуватися. Натомість монополне право власності на землю належало державі в особі Наркомзему. Така правова конструкція певною мірою заспокоїла пореволюційне село. Однак вона була далекою від споконвічного прагнення селян володіти, розпоряджатися, користуватися землею. У ній було відображено більшовицьку формулу землекористування – не приватна власність на землю, а право на землю трудового користувача. Предметний аналіз Земельного кодексу 1922 р. дає підстави говорити про радянську державу як про суб'єкт селянської контрреволюції, хоча і прихований.

По-четверте. Активним суб'єктом історії у 1920-х рр. залишався селянин, сформований наприкінці XIX – на початку XX ст. під впливом загальноімперської модернізації, загартований тяглим процесом селянської революції. Послугуючись термінологією західної історіографії [10], вважаємо, що селянин 1920-х рр. і початку XX ст. – один і той же тип селянина-ідеомана. Поділяючи думки Р. Конквеста, А. Алварес, Е. Гофера, селянин-ідеоман – селянин, схвилюваний ідеями. Ідейне поле селянина-ідеомана упродовж 1902 – 1922 рр. залишалося незмінним. У ньому домінувала «Ідея Землі», яку повною мірою він так і не спромігся зреалізувати. Вона усвідомлювалася і розумілася як «єдина Надія». Фактично це той же суб'єкт історії, що і на початку XX ст., із трансформаціями, яких він не зміг уникнути під час революції.

На наше переконання, більшою мірою верхній хронологічній межі Великої селянської революції, принаймні, в українських реальностях, відповідає кінець 1920-х рр. – початок 1930-х рр. По-перше. Під впливом внутрішньої політики в УСРР, СРСР на селі формується новий фігурант, який за державної підтримки впевнено витісняє селянина-ідеомана 1902 – 1920-х рр. Соціалізм, на думку більшовицьких лідерів, мав сформувати інший – вищий різновид людини. Починаючи з 1923 – 1924 рр., у СРСР, УСРР відбувалося становлення цілеспрямованої стратегії, підпорядкованої наскрізній ідеї – вихованню нової людини. Своєрідним підсумком пошуків шляхів формування «надлюдини» став Перший всесоюзний з'їзд у справах вивчення людської поведінки (1930 р.). Його учасниками було проголошено, що нове соціалістичне суспільство потребує нових людей; створення нової людини зі старого людського матеріалу оголошувалося неможливим; соціалістична реконструкція людини ставала пріоритетним завданням радянської науки [11, 335].

Новим активним суб'єктом аграрної історії Радянської України стає колгоспно-радгоспний селянин [предметніше дивись 12]. Порівняно з попереднім типом, це був якісно інший селянин-ідеоман, сформований у новому радянському ідейно-інтелектуальному полі. «Ідея Землі» усвідомлювалася ним якісно по-іншому, його свідомість відображала інші пріоритети. Насамперед це відданість цілям партії, ототожнення себе з новою пролетарською

громадськістю, забуття свого минулого, – справедливо, як на нас, зазначила С. Маркова [11, 332].

Р. Конквест резонно зауважив, що марксистові внутрішньо притаманна урбаністичність. Натомість селянство має природну схильність до реакційних мотивацій, які зосереджуються насамперед довкола товарного виробництва. Для лєнінця селянин є втіленням відсталості й, зрештою, ворога, якого необхідно взяти під контроль [10, 120 – 121]. Погоджуючись із С. Марковою, вважаємо, що селян радянські марксистки розглядали як сировину для створення нового механізму. Якщо В. Ленін у складно було визначити остаточне місце селян у диктатурі пролетаріату, то Й. Сталін пішов у цьому значно вперед. Він безапеляційно наголосив на тому, що створення «справжніх селян» можливе шляхом залучення останніх до партії. Примус вважався дозволеним засобом перевиховання селянства, створення «нової сільської людини», «нової психології трудового селянства» [11, 357].

По-друге. Місто перемогло село, більшовики – селян. На селі були знищені елементи товарно-грошових відносин, запроваджено адміністративно-командну систему управління колгоспно-радгоспним селянством. Політка розкуркулення – політка фактичного нищення селянина-власника, селянина-ідеомана 1902 – 1920-х рр. Встановлення тотального державного контролю за селянством зумовило його перетворення у суб'єкта, повністю залежного від держави. У такому контексті привертає увагу трансформація правового статусу українського селянства на початку 1930-х рр. Не буде перебільшенням твердження, що за своїм змістом де-факто і де-юре Постанова РНК УСРР та ЦК КП(б)У від 9 квітня 1933 р. «Тимчасові правила розпорядку в колгоспах» значно обмежувала права селян. Зокрема, одне з природних прав людини – право на пересування. Їм заборонялося покидати села. Окрім того, держава відмовляла селянам у видачі паспортів. Зважаючи на ці та інші факти, ми поділяємо обгрунтовану позицію українських учених (зокрема, В. Марочка), які такий правовий статус українського колгоспного селянства ототожнюють із кріпацтвом.

По-третє. Насадження радгоспно-колгоспної системи, становлення колгоспно-радгоспної власності на землю, державна політика хлібозаготівель, фіскальна політика, Голодомор 1932 – 1933 рр. – інструменти придушення Великої селянської революції, нищення селянина-ідеомана – активного суб'єкта історії. На нашу думку, сталінська революція на селі з гори, окрім відомих в історіографії фактів, мала ще одну причину. Якщо для селян-ідеоманів 1902 – 1920-х рр. наскрізною «Ідеєю» була «Ідея Землі», то для більшовиків, як й інших антагоністів періоду революції 1917 – 1921 рр., «Ідеєю» була «Ідея Влади». Земля – інструмент досягнення влади. Не відбулося симбіозу. Отримавши «Землю», селяни не знали, що робити з «Владою». Отримавши «Владу», більшовики не знали, що робити із «Землею». Селяни-ідеомани 1902 – 1920-х рр. виявилися зайвими у пролетарській державі, а тому приреченими на винищення.

Таку нашу позицію поділяють, наприклад, представники закордонної історіографії. Зокрема, Р. Конквест відверто пише про те, що «класичним свідченням... ідеологічного божевілля стала кампанія

колективізації селянства». На його переконання, цей всесоюзний терор проти селянства ґрунтувався на претензії ідеології і влади. Ідеологія вимагала, щоб незалежне селянство було знищено як клас, а влада вимагала, щоб сільськогосподарську продукцію забирала собі держава [10, 120].

Висновки. Отже, враховуючи вищенаведене, верхньою хронологічною межею Великої селянської революції умотивовано вважаємо 1933 р. Таке наше бачення чітко корелюється з перебігом аграрної історії України першої третини ХХ ст. Воно не суперечить основному критерію, запропонованому В. Даниловим, – появі якісно нового типу селянина.

Список використаної літератури та джерел

1. Данилов В. Аграрные реформы и аграрная революция в России / В. Данилов // *Великий незнакомец: крестьяне и фермеры в современном мире*. – М., 1992. – С. 310–321.; Данилов В. Крестьянская революция в России, 1902–1922 гг. // *Крестьяне и власть*. – Москва-Тамбов, 1996. – С. 4–23. [Электронный ресурс] Режим доступа http://www.patriotica.ru/history/danilov_rev.html
2. Кондрашин В. «Крестьянская революция в России. 1902–1922 гг.»: научный проект и научная концепция (предварительные заметки) / В. Кондрашин // *Український селянин*. – 2008. – Випуск 11. – С. 70–74.
3. Реснт О. Більшовизм і революція 1917–1920 рр. Спроба визначення характеру і динаміки соціальних процесів / О. Реснт. – К., 1994. – 64 с.; Реснт О. Українська революція і робітництво: соціально-політичні та економічні зміни / О. Реснт. – К., 1996. – 208 с.; Реснт О. Деякі проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.: стан і перспективи наукової розробки / О. Реснт // *Укр. істор. журн.* – 2000. – № 2. – С. 3–26.; Реснт О. Україна між світовими війнами (1914–1939). Події. Люди. Документи: Нариси історії / О. Реснт, І. Коляда. – К.: Школа, 2004. – 544 с.; Солдатенко В. Стан історіографічної розробки та актуальні проблеми дослідження історії Української революції / В. Солдатенко // *Укр. іст. журн.* – 1999. – № 1. – С. 68–83; 1999. – № 2. – С. 27–47.; Солдатенко В. Українська революція. Історичний нарис / В. Солдатенко. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.; Солдатенко В.Ф. Україна в революційну добу: Іст. есе-хроніки. У 4-х т.: т. II. Рік 1918. / В.Ф. Солдатенко. – К.: Світосгляд, 2009. – 411 с.; Солдатенко В.Ф. Проект „Україна”. 1917–1920 рр. Постаті. / В.Ф. Солдатенко. Х.: Фоліо, 2011. – 511 с.; Солдатенко В.Ф. Революційна доба в Україні (1917–1920 роки): логіка пізнання, історичні постаті, ключові епізоди / В.Ф. Солдатенко. – К.: Парламентське видання, 2011. – 568 с.; Верстюк В. Комуністичний режим проти селянства України / В. Верстюк // *Історія українського селянства: Нариси в 2 т.* – К., 2006. – Т. 1.; Верстюк В.Ф. Концептуальні проблеми вивчення історії Української революції / В.Ф. Верстюк // *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. – Запоріжжя, 2000. – Вип. ХІ. – [Електронний ресурс] режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Verstiuk_Vladyslav/Kontseptualni_problemy_vyvchennia_istorii_Ukrainskoi_revoliutsii.pdf; Пиріг Р. Гетьманат Павла Скоропадського: між Німеччиною і Росією / Р. Пиріг. – К., 2008. – 209 с.; Пиріг Р. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси / Р.Пиріг. – К., 2011. – 3336 с.; Пиріг Р. генерал Павло Скоропадський: входження в революцію / Р. Пиріг // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби*. – Київ – Черкаси, 2012. – С. 204–217.; Пиріг Р. правляча еліта Української Держави 1918 року: проблеми національної ідентифікації / Р. Пиріг // *Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць*. – Вип. 7. – К., 2013. – С. 48–55.; Ткаченко В. Історіософія революції / В. Ткаченко // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби*. – Київ – Черкаси, 2012. – С. 106–125.; Морозов А. Роль аграрного питання

- в долі Української революції / А. Морозов // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби*. – Київ – Черкаси, 2012. – С. 27–36.; Гоцуляк В. *Методологічні аспекти історії Української революції 1917–1921 рр. у сучасних історичних та історіографічних практиках* / В. Гоцуляк // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби*. – Київ – Черкаси, 2012. – С. 27–36.; Михайлюк О. *Революція та загострення соціокультурного антагонізму між містом і селом* / О. Михайлюк // *Український селянин*. – 2001. – вип. 3. – С. 221–224.; Михайлюк О. *Щодо «політичної програми» селянства України в період революції та громадянської війни* / О. Михайлюк // *Український селянин*. – 2003. – № 7. – С. 103–106.; Михайлюк О. *Соціокультурний аспект дослідження селянства України революційного періоду* / О. Михайлюк // *Питання аграрної історії України та Росії. Матеріали п'ятих наукових читань, присвячених пам'яті професора Д. Пойди*. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 108–114.; Михайлюк О. *Селянство України в першій десятилітті ХХ ст.: Соціокультурні процеси* / О. Михайлюк. – Дніпропетровськ, 2007. – 456 с.; Лозовий В. *Соціокультурні фактори революційних процесів в українському селі в період Центральної Ради* / В. Лозовий // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби*. – Київ – Черкаси, 2012. – С. 176–185.; Лозовий В. *Соціокультурні засади реакції селянства на гетьманський переворот* / В. Лозовий // *Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць*. – Вип. 7. – К., 2013. – С. 260–266.; Масненко В. *Консервативна концепція історії революції 1917–1921 рр. в українській історіографії* / В. Масненко // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби*. – Київ – Черкаси, 2012. – С. 68–79.
4. Сафонов Д. *Крестьянство как объект и субъект процесса модернизации* / Д. Сафонов // *Вісник Черкаського університету. Серія історичні наук № 35 (248)*. – Черкаси, 2012. – С. 15–18.; Алексеев Г. *Крестьянский вопрос как зеркало трех революций в России* / Г. Алексеев // *Государственная власть и крестьянство в ХІХ – начале ХХІ века: сборник статей / науч. ред. А. Шевельков*. – Коломна: Московский государственный областной социально-гуманитарный институт, 2011. – С. 137–142.; Воейков М. *Крестьянский вопрос в России и большевики* / М. Воейков // *Государственная власть и крестьянство в ХІХ – начале ХХІ века: сборник статей / науч. ред. А. Шевельков*. – Коломна: Московский государственный областной социально-гуманитарный институт, 2011. – С. 146–154.; Посадский А. *Эхо гражданской войны: линии вражды в пореволюционной деревне* / А. Посадский // *История сталинизма: крестьянство и власть. Материалы международной научной конференции. Екатеринбург, 29 сентября – 2 октября 2010г.* – М.: РОССПЭН, 2011. – С. 121–128.; *Падение империи, революция и гражданская война в России / Сост. С.М. Исхаков*. – М.: Издательство «Социально-политическая МЫСЛЬ», 2010. – 600 с.; Кузнецов И. *Зерновое производство в России конца ХІХ – начала ХХ вв.: модернизация Империи vs «Русская Революция»* / И. Кузнецов // *Крестьянский мир: новые источники и методологические подходы*. – Уфа, 2013. – С. 146–154.; Назыров П. *Аграрная революция и земельно-хозяйственное переустройство южноуральской деревни: «эхо» модернизационных процессов* / П. Назыров // *Крестьянский мир: новые источники и методологические подходы*. – Уфа, 2013. – С. 162–172.; Рынков В. *Крестьянское самоуправление в Сибири в эпоху военных и революционных потрясений: итоги изучения и новые научные проблемы* / В. Рынков // *Крестьянский мир: новые источники и методологические подходы*. – Уфа, 2013. – С. 268–276.; Грациози А. *Великая крестьянская война в СССР. Большевики и крестьяне. 1917–1933*. / А. Грациози. – М.: Росспэн, 2001. – 96 с.
 5. Абразимова О.М. *Громадсько-політична активність українського селянства у період непу: автореф. дис. на*

здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 історія України / О.М. Абразимова. – Черкаси, 2013. – 20 с.

6. Романець Н.Р. Селянство і радянська влада у 1928 – 1933 роках Проблема взаємовідносин (за матеріалами Півдня України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 історія України / Н.Р. Романець. – Дніпропетровськ, 1995. – 18 с.; Саричев В.І. Селянство і радянська влада в 1925 – 1929 роках: проблема взаємовідносин (за матеріалами Півдня України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 історія України / В.І. Саричев. – Дніпропетровськ, 2000. – 17 с.

7. Патриляк Б.К. Селянський опір колективізацій ним заходам радянської влади в УСРР у 1931 – 1932 рр. / Б.К. Патриляк // Гілея. – К., 2011. – Вип. 52. – С. 29 – 36.

8. Кульчицький С.В. Формування компартійної вертикалі влади в УСРР / С.В. Кульчицький // Особа у контексті часу. Книга на пошану Лариси Нагорної. – К., 2012. – С. 199 – 2012.

9. Корновенко С. Село. Хліб. Гроші. Податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу / С. Корновенко, В. Лазуренко. – Черкаси, 2004. – 188 с.; Корновенко С.В. Продподаток та голодуючі райони України / С.В. Корновенко // Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків Міжнар. наук.-теорет. конф. (Київ, 28 листопада. - 1998р.). - Київ – Нью-Йорк, 2000. – С. 408 – 421.; Корновенко С.В. До питання прогресивності продподатку 1921 року // Український селянин. – Випуск 4. – 2002. – С. 62 – 70.; Корновенко С.В. Політика державної партії щодо українського селянства в першій період НЕПу (1921 – 1925 рр.) // Історичні записки: Збірник наукових праць. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. – С. 45 – 51.

10. Конквест Р. Роздуми над сплюндрованим сторіччям / Р. Конквест. – К.: Основи, 2003. – 371 с.

11. Маркова С.В. Сусільні та політичні трансформації в українському селі в контексті формування тоталітарної системи (1917 – 1933 рр.) / С.В. Маркова. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г. – 2015. – 544 с.

12. Білан С.О. Соціально-економічний та національно-культурний злам українського селянства (1929 – 1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора. іст. наук: спец. 07.00.01 історія України / С.О. Білан. – К., 2014. – 40 с.; Захарченко М.В. Особливості соціокультурного життя українського села у 1920 – 1929 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 історія України / М.В. Захарченко. – Черкаси, 2012. – 20 с.

References

1. Danylov, V. (1992) Agricultural reforms and agricultural revolution in Russia. Retrieved from www.patriotica.ru/history/danilov_rev.html (in Russian)

2. Kondrashin, V. (2008). Peasant revolution in Russia 1902 – 1922: a scientific project and a scientific concept (an outline). *Ukrainsky Selianyn (Ukrainian Peasant)*, 11, 70-74 (in Russian)

3. Reyent, O. (1994). *Bolshevism and revolution of 1917-1920. A study of character and dynamics of social processes*, Kyiv (in Ukr.)

4. Reyent, O. (1996). *Ukrainian revolution and workers: social, political and economic changes*, Kyiv (in Ukr.)

5. Reyent, O. (2000). *About some challenges of Ukrainian history of the XIX early XX centuries: the present day and the potentials of research*. *Ukr. istor. zhurn. (Journal of History of Ukraine)*, 2, 3-26 (in Ukr.)

6. Reyent, O. (2004). *Ukraine within world wars (1914-1939). Events. People. Documents: Sketches in history*, Kyiv: Shkola (in Ukr.)

7. Soldatenko, V. (1999). *The present day of historiography and core research challenges of history of Ukrainian revolution*. *Ukr. istor. zhurn. (Journal of History of Ukraine)*, 1, 68-83, 2, 27-47 (in Ukr.)

8. Soldatenko, V. (1999). *Ukrainian revolution. A sketch in history*, Kyiv: Lybyd (in Ukr.)

9. Soldatenko, V. (2009). *Ukraine during revolution: Historical essay and chronicles*, Kyiv: Svitohliad (in Ukr.)

10. Soldatenko, V. (2011). *Project "Ukraine". 1917-1920. Personalities*, Kharkiv: Pholio (in Ukr.)

11. Soldatenko, V. (2011). *Revolutionary time in Ukraine (1917-1920): cognition logic, historical personalities, and key episodes*, Kyiv: Parlament Vydannia (in Ukr.)

12. Verstyuk, V. (2006). *Communist regime against Ukrainian peasants. Istoriya ukrayinskoho selianstva (History of Ukrainian peasants), volume 1 (in Ukr.)*

13. Verstyuk, V. F. (2000). *Conceptual challenges of study of Ukrainian revolution history. Collection of articles of Zaporizhyya University*, 11, retrieved from http://shron.chtyvo.org.ua/Verstyuk_Vladyslav/Kontseptualni_problemy_vyvchennia_istorii_Ukrainskoi_revolyutsii.pdf (in Ukr.)

14. Pyrih, R. (2008). *Hetmanat of Pavel Skoropadsky: between Germany and Russia*, Kyiv (in Ukr.)

15. Pyrih, R. (2011). *Ukrainian Hetman country of 1918. Sketches in history*, Kyiv (in Ukr.)

16. Pyrih, R. (2012). *General P. Skoropadsky: joining the revolution. Novitni tendentsii vyvchennya aktualnykh problem revolyutsynoyi doby (Modern tendencies of research of core challenges of revolutionary time)*, Kyiv-Cherkasy (in Ukr.)

17. Pyrih, R. (2013). *The ruling elite of Ukraine in 1918: challenges of national identity. Nationalna ta istorychna pamyat (National and Historical Memory)*, 7, 48-55 (in Ukr.)

18. Tkachenko, V. (2012). *Historiosophy of revolution. Novitni tendentsii vyvchennya aktualnykh problem revolyutsynoyi doby (Modern tendencies of research of core challenges of revolutionary time)*, Kyiv-Cherkasy (in Ukr.)

19. Morozov, A. (2012). *About role of agrarian question in the course of Ukrainian revolution. Novitni tendentsii vyvchennya aktualnykh problem revolyutsynoyi doby (Modern tendencies of research of core challenges of revolutionary time)*, Kyiv-Cherkasy (in Ukr.)

20. Hotsulyak, V. (2012). *Methodological aspects of the Ukrainian revolution history in 1917-1921. Novitni tendentsii vyvchennya aktualnykh problem revolyutsynoyi doby (Modern tendencies of research of core challenges of revolutionary time)*, Kyiv-Cherkasy (in Ukr.)

21. Mykhayliuk, O. (2001). *About revolution and aggravation of the conflict between city and rural dwellers. Ukrainsky selianyn (Ukrainian peasant)*, 3, 221-224 (in Ukr.)

22. Mykhayliuk, O. (2003). *About "political programme" of peasants in Ukraine during revolution and civil war. Ukrainsky selianyn (Ukrainian peasant)*, 7, 103-106 (in Ukr.)

23. Mykhayliuk, O. (2004). *Sociocultural aspect of peasant research in Ukraine during revolution time, Dnipropetrovsk. (in Ukr.)*

24. Mykhayliuk, O. (2007). *Peasants in Ukraine in the first half of the XX century: Sociocultural processes. Dnipropetrovsk. (in Ukr.)*

25. Lozovy, V. (2012). *Sociocultural factors of revolutionary processes during Central Rada. Novitni tendentsii vyvchennya aktualnykh problem revolyutsynoyi doby (Modern tendencies of research of core challenges of revolution time)*, Kyiv-Cherkasy (in Ukr.)

26. Lozovy, V. (2013). *Sociocultural reasons for the reaction of peasants to the hetman revolution. Nationalna ta istorychna pamyat (National and historical memory)*, 7, 260-266 (in Ukr.)

27. Masnenko, V. (2012). *Conservative idea of revolution history in 1917-1921 in Ukrainian historiography. Novitni tendentsii vyvchennya aktualnykh problem revolyutsynoyi doby (Modern tendencies of research of core challenges of revolution time)*, Kyiv-Cherkasy (in Ukr.)

28. Safonov, D. (2012). *Peasants as an object and a subject of modernization process. Collection of articles of Cherkasy University*, 35 (248), 15-18 (in Russ.)

29. Alekseyev, G. (2011). *Peasant issue as a reflection of three revolutions in Russia. Collection of articles, Kolomna: Moscow state oblast socio-humanities Institute (in Russ.)*

30. Voeykov, M. (2011). *Peasant issue in Russia and Bolshevik. Collection of articles, Kolomna: Moscow state oblast socio-humanities Institute (in Russ.)*

31. Posadsky, A. (2010). *Echo of the civil war: issues of*

- hostility in a post-war village. Workshop. *Istoriya stalinizma: krestyanstvo i vlast (Stalinism history: peasants and authority)*, Yekaterenburg, Moscow: ROSSPEN (in Russ.)
32. The fall of the empire, revolution and the civil war in Russia. (2010). In S. M. Iskhakov (ed.), Moscow: "Social and Political Mind" Publishing house (in Russ.)
33. Kuznetsov, I. (2013). Grain production in Russia late XIX beginning of the XX centuries: "Empire modernization" vs "Russian Revolution". *Krestyansky mir: novyye istochniki i metodologicheskiye podhody (Peasant world: new sources and methodological approaches)*, Ufa (in Russ.)
34. Nazyrov, P. (2013). Agrarian revolution and land reorganization in south Ural villages: "echo" of modernization processes. *Krestyansky mir: novyye istochniki i metodologicheskiye podhody (Peasant world: new sources and methodological approaches)*, Ufa (in Russ.)
35. Rynkov, V. (2013). Peasant self-government in Siberia during military and revolutionary shocks: conclusions and new scientific challenges. *Krestyansky mir: novyye istochniki i metodologicheskiye podhody (Peasant world: new sources and methodological approaches)*, Ufa (in Russ.)
36. Gratsiozy, A. (2001). The great peasant war in the USSR. *Bolshevik and peasant. 1917-1933*, Moscow: Rosspen (in Russ.)
37. Abrazumova, O. M. (2013). Civil and political activity of Ukrainian peasants during NEP. Abstracts of dissertation, Cherkasy (in Ukr.)
38. Romanets, N. R. (1995). Peasants and Soviet authorities in 1928-1933. Challenges of the relationships (A study of data of South of Ukraine). Abstracts of dissertation, Dnepropetrovsk (in Ukr.)
39. Sarychev, V. I. (2000) Peasants and Soviet authorities in 1925-1929: Challenges of the relationships (A study of data of South of Ukraine). Abstracts of dissertation, Dnepropetrovsk (in Ukr.)
40. Patrylyak, B. K. (2011). Peasant resistance movement to collectivization actions of Soviet authorities in USSR in 1931-1932. *Hileya*, 52, 29-36 (in Ukr.)
41. Kulchytsky, S. V. (2012). Formation of power vertical in USSR. Kyiv (in Ukr.)
42. Kornovenko, S. (2004). Village. Bread. Money. Tax policy of Soviet authorities in a Ukrainian village in time of NEP, Cherkasy (in Ukr.)
43. Kornovenko, S. V. (2000). Food tax and starving regions in Ukraine. Workshop, Kyiv – New York (in Ukr.)
44. Kornovenko, S. V. (2002). About progressive nature of food tax in 1921. *Ukrainsky selyanyn (Ukrainian peasant)*, 4, 62-70 (in Ukr.)
45. Kornovenko, S. V. (2008). Policy of the ruling party as to Ukrainian peasants in the first half of NEP time (1921-1925). Collection of articles, Luhansk: Dal Publishing House (in Ukr.)
46. Konkvest, R. (2003). Thoughts about destroyed century, Kyiv: Osnovy (in Ukr.)
47. Markova, S. V. (2015). Social and political changes in a Ukrainian village in the context of the formation of totalitarian regime (1917-1933), Kamyanets-Podilskiy: Zvoleyko D. H. Private publishing house (in Ukr.)
48. Bilan, S. O. (2014). Social, economic, national and cultural break in Ukrainian peasants. Abstracts of dissertation, Kyiv (in Ukr.)
49. Zakharchenko, M. V. (2012). Particularities of social and cultural life of Ukrainian village in 1920-1929. Abstracts of dissertation, Cherkasy (in Ukr.)

Y.S. Kononenko, S.V. Kornovenko

PEASANT REVOLUTION 1902 - ?

Introduction. The article concerns the conception of peasant revolution (1902-1922) by V. Danylov and the analysis of its controversial chronological boundaries. Thus, the central problem immerses from a rather overgeneralized idea of peasant movement being a deeply-seated foundation for all the revolution transformations in "Peasant Russia". As a result, the triggers of such revolutionary processes were accounted for the trends of primary capitalization and further

industrialization. Besides the consequences of the revolution were portrayed in a rather ambiguous victorious light of bolsheviks' adopting a new Land Code, elimination of landlords and private land ownership, and finally granting peasants a right to farming their own lands which actually was not to be exercised. That is why the upper chronological boundary of the revolution seems to be a highly disputable problem, which is discussed further.

Purpose. The paper aims to provide the analysis and discussion of chronological boundaries of peasant revolution according to V. Danilov's conception in the framework of contemporary peasant studies.

Results. The transformation of peasantry into a new type found its manifestation in change of motifs, slogans and world-views and coincided with the beginning of the peasant revolution. As far as the convincing evidence suggest in the context of Ukrainian realia the year 1922 should be interpreted as another phase of revolution rather than its end. Firstly, the cessation of hostilities in Ukraine did not prevent the confrontation between village and town, proletariat and peasantry, soviet power and peasant social and political activity. Secondly, the so-called NEP (new economic policy) was nothing but another method of "military communism" with its high taxes, selective social benefits and guarantees. It was a purely economic concession before another spire of the offensive, a new Land Code, an ersatz solution of the land problem, declared the liquidation of private and establishment of state ownership. Peasants were allowed to use the land however, the deprivation of the ownership rights, a longstanding demand of folk, signified the beginning of the counterrevolution within the Soviet state. Fourthly, the ideological homogeneity of peasant as an active subject of history did not undergo significant changes from the end of XIX till the beginning of the XX centuries. It was a peasant-owner type. However, the untransformable idea of LAND as the only HOPE would not be actualized. Moreover starting from 1923 – 1924, the internal policy of the Soviet was aimed at forming a "superman" through proletarian community identification. Thus, the concept of Land acquired new essential connotations of belonging to the party and new values of labour peasants. Further process of collectivization, dispossession, state policy of grain-collections, as well as fiscal policy and finally famine of 1932-33 marked a victory of urban bolsheviks' ideology and a persistent and purposeful destruction of the peasant conception of Land through introducing communistic ideology of Power. A new type, peasant-collective-farmer, was formed.

Conclusion. On balance, we suggest that the upper boundary of the Peasant revolution should be considered 1933, which is in line with agrarian history of Ukraine and the criterion of forming a new peasant type introduced by V. Danylov.

UDC 94(477):338

N. I. Zemzulina

Doctor of historical sciences, professor of the Department of World History and International Relations, Director of the Institute of History and Philosophy in The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

WOMEN IN SOCIAL REVOLUTION IN RUSSIA IN THE BEGINNING OF XXTH CENTURY – SEARCH OF IDENTITIES

The question of women's role in historical development is not new but while looking for new guidelines in future, society often applies to the experience of the past. Social revolutions in Europe and in Russia particularly, brought woman to the political arena, not only as a labor resource or potential electorate but also as an individual, that demanded a niche in social life and ability to form some behavioral models.

Key words: revolution, social activity, women's movement, feminism, gender.